

28. ชื่อเรื่อง ผีกรูเก็บข้อมูลภาคสนามพบช่างทำกรงนกราคาแสน

ผู้แต่ง วาที ทรัพย์สิน

สถานที่พิมพ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ปี พ.ศ. 2553

ชนิดเอกสาร บทความ

สวัสดีครับท่านผู้อ่านที่คอยติดตามเรื่องราวทางวัฒนธรรมในวารสารภูมิแลทุกท่านฉบับนี้ ผู้เขียนมีเรื่องราวจากประสบการณ์มาเล่าถ่ายทอดหรือจะเรียกว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ที่สุดแล้วแต่จะคิด เหตุมีอยู่ว่าเมื่อวันที่ 25-26 มีนาคม 2553 โรงเรียนวัดมุจลินทวาปีวิหารในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ห่างจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประมาณ 10 กิโลเมตร ได้จัดโครงการฝึกอบรมเรื่อง “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นฐาน” เพราะทางโรงเรียนมีแนวความคิดที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ในโรงเรียน ประกอบกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มอบภาระงานให้ผู้บริหารโรงเรียนจัดโครงการหรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้มีในโรงเรียน เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์ในโรงเรียน ฯลฯ ดังนั้นเพื่อรองรับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและให้สอดคล้องกับความคิดของครูในโรงเรียน อาจารย์พุ่มเรียง อรุณเรือง ผู้อำนวยการโรงเรียนจึงจัดโครงการอบรมเรื่อง “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นฐาน” เป้าหมายของท่านผู้อำนวยการก็คือ ต้องการให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานวัฒนธรรมบางประการแรก และประการที่สองมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในโรงเรียน ผู้เขียนในฐานะผู้ที่ถูกเลือกให้ไปเป็นวิทยากรในโครงการฯ นี้ พอทราบเป้าหมายของท่านผู้อำนวยการพุ่มเรียง และทราบภาระงานว่าต้องทำอะไรในโครงการนี้ ภาระงานอันหนักอึ้งก็ต้องตกอยู่ที่ผู้เขียนที่ต้องนำความรู้ทางวิชาการ ความรู้จากประสบการณ์การทำพิพิธภัณฑ์หนึ่งตระกูล ซึ่งเป็นงานส่วนตัวที่จังหวัดนครศรีธรรมราช มาบูรณาการเพื่อถ่ายทอดให้กับบรรดาคุณครูที่เข้าอบรม เพื่อคุณครูจะได้นำความรู้ไปใช้ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือจัดทำพิพิธภัณฑ์ หรือจัดทำศูนย์วัฒนธรรมในโรงเรียน การอบรมในวันนั้นทางโรงเรียนวัดมุจลินทวาปีวิหาร ได้เชิญตัวแทนครูจากโรงเรียนต่างๆ ทุกอำเภอในจังหวัดปัตตานีเข้าร่วมอบรม จากการสังเกตและการพูดคุยกับคุณครูที่เข้าอบรมพบว่าโรงเรียนที่ผู้บริหารตระหนักและเห็นความสำคัญเรื่องวัฒนธรรม ก็จะจัดส่งแถมบังคับให้ครูเข้าอบรมและมีครูจำนวนไม่น้อยที่เข้าอบรมด้วยความสมัครใจ สำหรับโรงเรียนที่ไม่ส่งครูเข้าอบรมเรื่องนี้ผู้เขียนไม่ขอแสดงความคิดเห็นว่าเป็นเช่นไร ระหว่างการอบรม ผู้เขียนในฐานะวิทยากรพยายามสร้างบรรยากาศแบบเป็นกันเอง เพราะทราบดีว่าผู้เข้าอบรมมาจากสายศึกษาศาสตร์ไม่ได้เรียนมาทางสังคมศาสตร์ จึงไม่คุ้นเคยกับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม ผู้เขียนจึงพยายามนำเอาเรื่องราวที่เป็นกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องจริงมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” เอกลักษณ์ท้องถิ่นรวมถึงพยายาม

สร้างแนวคิดให้เห็นและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะเมื่อผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจ เรื่องวัฒนธรรมตรงกันก็จะทำให้ง่ายต่อการทำงานทางวัฒนธรรม ส่วนวิธีการเก็บข้อมูล การคัดเลือก ข้อมูล การเลือกเรื่องที่จะจัดแสดงให้ความรู้ ก็ได้พูดคุยทำความเข้าใจกันในการอบรมครั้งนี้ด้วย การเก็บข้อมูลภาคสนามถือเป็นประสบการณ์สำคัญของผู้เข้าอบรม เพราะวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่สร้างโอกาสให้ผู้ศึกษาได้เสาะหาความรู้จากชุมชนอย่างใกล้ชิด การศึกษา ข้อมูลจากวัตถุสิ่งของโบราณสถานแหล่งประวัติศาสตร์ รวมถึงการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้รู้หรือที่ เรียกว่า“ปราชญ์ชาวบ้าน” ความรู้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ การนำไปใช้ในการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ในการอบรมในครั้งนี้ผู้เขียนได้กำหนดให้ผู้เข้า อบรมฝึกอบรมการเก็บข้อมูลภาคสนามในเขตอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โดยจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ตามความสนใจของผู้เข้าอบรมแล้วกลับมารายงานผลงานภาคสนาม ซึ่งผลจากการเก็บข้อมูล ภาคสนามในวันนั้นทำให้ผู้เข้าอบรมรู้จักศิลปินพื้นบ้านรู้จักช่างหัตถกรรมพื้นบ้านและรู้จักปราชญ์ผู้รู้ที่ อยู่ในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มช่างหัตถกรรมพื้นบ้าน ผู้เข้าอบรมได้ไปพบกับช่างทำกรงนกที่ทำกรงนก ขายราคามากกว่า 100,000บาท ที่คนต่างจังหวัดรู้จักคนเลี้ยงนกรู้จักคนมาเลเซียและคนสิงคโปร์รู้จัก แต่ครูและชาวอำเภอหนองจิก กลับไม่รู้จักช่างคนนี้ด้วยราคากรงนกที่มีราคาแพงและมีความสวยงาม ทำให้ผู้เข้าอบรมสนใจที่จะสอบถามหาข้อมูลจากช่างทำกรงนกเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งหากผู้เขียนไม่นำ ข้อมูลช่างทำกรงนกผู้นั้นมาเล่าในวารสารรุสมิแลฉบับนี้ก็จะกระไรอยู่ จึงขออนุญาตนำข้อมูลช่างทำกรง นกนกกรงหัวจุก อำเภอหนองจิก มาเล่าสู่กันฟัง เพื่อจะได้บันทึกเรื่องราวของช่างทำกรงนกนี้ไว้ใน ฐานะช่างฝีมือของจังหวัดปัตตานี ในกลุ่มคนเลี้ยงนกและในหมู่ช่างทำกรงนกเรียกเขาว่า “ช่างอุมาร์ หนองจิก” หรือ “แบมาร์หนองจิก” เขามีชื่อตามบัตรประชาชนว่า นายอุมาร์อุมาร์ เกิดเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2496 ปัจจุบันพักอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลตุง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี แบมาร์เรียนจบแค่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านบางปลาหมอ ตำบลตุง อำเภอหนองจิก พอออกจาก โรงเรียนก็ย้ายไปอยู่กับญาติที่บ้านท่าสูง อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยส่วนตัวแบมาร์ บอกว่าตนชอบศิลปะและชอบวาดเขียนมาตั้งแต่เด็กๆ ขณะที่อยู่เมืองนครฯ ประมาณอายุ 16 ปี ได้มา เที่ยวนในตัวเมืองนครฯ และมาดูหนังที่ “วิกสมจินรามา” ซึ่งเป็นวิกหนังที่ใหญ่ที่สุดของเมืองนคร ในขณะนั้นแบมาร์ใช้คำว่า“วิกหนัง” ทำให้ผู้เขียนเกิดความรู้สึกย้อนอดีตเมื่อตอนเป็นเด็ก เมื่อเรียน อยู่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา ผู้เขียนก็มีโอกาสได้ไปดูหนังที่วิกสมจินเป็นประจำ แต่ถ้าหากถาม เด็กวันนี้ว่าวิกหนังคืออะไร? เด็กหลายคนอาจไม่รู้จักแต่ถ้าคนอายุมากกว่า 40 ปี ก็จะอธิบายได้ว่า วิกหนังคือสถานที่ฉายหนังนั่นเอง (ผู้เขียนคิดว่าคำว่า“วิกหนัง” เลือนหายไปจากสังคมประมาณ 20 ปี ตั้งแต่มีการแสวงความนิยมดูวิดีโออยู่ที่บ้านและมีโรงหนังในห้างสรรพสินค้าชนิดที่เรียกว่า “มินิเธียเตอร์” คำว่าวิกหนังก็ค่อยๆ เลือนหายไปจากความทรงจำ มีคำว่าโรงหนังหรือโรงภาพยนตร์ เข้ามาแทนที่) แบมาร์เล่าว่าเมื่อมาดูหนังก็จะพบกับช่างเขียนโปสเตอร์หนังอยู่ด้านล่างของวิกหนัง จึง เกิดความสนใจอยากจะวาดรูปจึงมาสมัครทำงานเป็นช่างเขียนป้ายโปสเตอร์หนังอยู่ที่วิกสมจิน มี รายได้ในขณะนั้นวันละ 50 บาท ช่างมาร์เขียนรูปอยู่ประมาณ 2 ปี ชีวิตก็เปลี่ยนไปอยู่ในธุรกิจเรือ

ชุดแรกที่ภูเก็ต เพราะมีรายได้มากกว่าถึงวันละ 80-150 บาท ต่อมาเมื่อธุรกิจทำเหมือนแร้บเซาหลงแบบมาร์ก็เดินทางกลับปัตตานีเพื่อมาคัดเลือกเข้ารับราชการทหาร แต่จับฉลากได้ใบดำจึงไม่ต้องรับราชการทหาร แต่เขาก็ตัดสินใจอยู่ปัตตานีต่อ โดยในช่วงอายุประมาณ 25 ปี เขาทำงานรับจ้างทำงานไม้และทำเฟอร์นิเจอร์ ต่อมาแบบมาร์มีความสนใจอยากจะทำแกะสลักไม้ จึงไปเรียนรู้วิธีการแกะสลักไม้สักที่จังหวัดลำปาง ไปเรียนอยู่ประมาณ 2 เดือนก็นำความรู้มาใช้ในการทำเฟอร์นิเจอร์ของตน แบบมาร์เริ่มหันมาทำกรงนกเมื่อประมาณอายุ 30 ปี เพราะที่บ้านคลองขุด ตำบลตุง อำเภอนงนุช ที่ตนอยู่นั้นมีช่างทำกรงนกหลายคนอีกทั้งตนไปเห็นกรงนกของเจ้แม ซึ่งเป็นช่างทำกรงนกที่มีชื่อเสียงในจังหวัดปัตตานียุคนั้นแล้วเกิดความประทับใจ เพราะทำได้สวยงามและขายได้ราคา จึงสนใจและอยากฝึกทำด้วย โดยได้ไปเรียนรู้การทำกรงนกเขาจาก นายเปาะซูเราะ นายช่างชื่อดังคนหนึ่ง เมื่อฝีมือแบบมาร์พัฒนาได้ในระดับที่น่าพึงพอใจแล้ว เขาก็คิดว่าตนควรมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง จึงเริ่มคิดสร้างสรรค์การทำกรงนกให้มีความแปลกและโดดเด่นกว่าผู้อื่น โดยอาศัยฝีมือการแกะสลักไม้ที่ได้เรียนมาจากจังหวัดลำปาง มาใช้แกะสลักตกแต่งกรงนกให้มีความงามและค่อยๆ พัฒนาฝีมือตนเองมาตามลำดับจากทำกรงขายราคาหลักพันในช่วงพ.ศ. 2530-2540 ราคากรงนกฝีมือของเขาก็พุ่งขึ้นเป็นหลักหมื่นในช่วง พ.ศ. 2540-2550 สนนราคาอยู่ตั้งแต่ 30,000-80,000 บาท เพราะชื่อเสียงของเขาเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางนั่นเอง ช่างกรงนกผู้นี้ตระหนักในเรื่องของความประณีตและความงามเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ความตระหนักดังกล่าวนี้ยังผลให้ราคากรงนกของเขาพุ่งสูงขึ้นถึง 100,000-150,000 บาทตั้งแต่พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา แม้ราคาจะสูงแต่ลูกค้าก็ยอมรอคิวนานเนื่องจากกรงของแบบมาร์แต่ละลูกใช้เวลาทำไม่น้อยกว่า 3-5 เดือน ผู้เขียนพยายามถามหาเอกลักษณ์กรงนกของแบบมาร์เพื่อถอดความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในงานของแบบมาร์ พบว่าการทำกรงนกของแบบมาร์ให้ความสำคัญในวัสดุที่นำมาใช้ เช่น การเลือกใช้ไม้ไผ่แก่จัด ไม้ไผ่ต้องวางไว้ให้แห้งในที่ร่มประมาณ 10 ปี เพื่อให้ไม้ไผ่แห้งสนิท และจะได้สังเกตเนื้อไม้ว่ามีมอดมากกักกินหรือไม่ ที่สำคัญแบบมาร์ยังนำช่างมาแกะสลักลวดลายเป็นส่วนประกอบของกรงนกเพื่อสร้างความสวยงามและเพิ่มมูลค่าให้กับกรงนกอีกด้วย แบบมาร์บอกว่าเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกรงคือตนเน้นรูปทรงเหลี่ยมด้านล่างกว้างกว่าด้านบนเล็กน้อยส่วนประกอบของกรงเน้นการแกะสลักลวดลายที่เป็นลายมลายู ซึ่งไม้ไผ่เหลาเล็กเรียวและแกะสลักเป็นดอก ประตูกกรงจะเปิดปิดเหมือนประตูบ้านลักษณะดังกล่าวเป็นความพยายามที่แบบมาร์สร้างขึ้นเพื่อให้กรงนกของตนเองมีเอกลักษณ์บ่งบอกความเป็นตัวตนของแบบมาร์ แห่งอำเภอนงนุช จังหวัดปัตตานี จากกิจกรรมโครงการนี้ทำให้ผู้เข้าอบรม ซึ่งเป็นครูอยู่ในชุมชนได้พบและรู้จักช่างฝีมือในท้องถิ่นที่ตนไม่เคยรู้จักอย่างลึกซึ้งมาก่อน ทั้งๆ ที่เขามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนเลี้ยงนกต่างบ้านต่างถิ่นมายาวนาน สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาในสังคมไทยยังขาดการเรียนรู้เรื่องใกล้ตัวผู้คนมักละเลยศึกษาวิถีชีวิตของคนที่อยู่แวดล้อมตนเอง ดังนั้นหากคุณครูในโรงเรียน อาจารย์ นักวิชาการนักวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา ได้ช่วยกันศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของตนในท้องถิ่น แล้วนำมารวบรวมจัดการเป็นแหล่งเรียนรู้ก็จะ เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ท้ายที่สุดต้อง

ขอขอบคุณอาจารย์พุมเรียง อรุณเรืองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดมัจฉินทวาปีวิหาร ที่ได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น ซึ่งทำให้คุณครูหลายคนได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานวัฒนธรรม สำหรับผู้เขียนแล้วรู้สึกยินดีที่ได้นำข้อมูลของนายอุมาร์อุมาร์หรือช่างแบมมาร์ มาบันทึกเป็นข้อมูลความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าประวัติบุคคลสำคัญในฐานะช่างฝีมือของจังหวัดปัตตานีและอีกทางหนึ่ง การนำประวัติและผลงานของแบมมาร์มาเผยแพร่ย่อมที่จะเกิดขวัญและกำลังใจต่อการทำงานของช่างให้ทำงานที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่องสืบไป